

Galesia Rau Yo Paulu Iwode Pang Di Galesia I

¹ Au Paulu i ayei urata ke aposol. Ngan ye yo ayei urata ke aposol nga ye dada ke di tooltool, too tool sa la ipootau bet ayei aposol nga tiap, bong ye Yesu Kirisi inbe Tamada Maro yo ipamaditi Yesu ye ni ke matenge i, in yeru la tikaua urata i pau i.

² Le au i aye di diek kapala yo titara lodi medana pang Yesu nga, ngan amyawara rau naii pang ang di tooltool yo kagaua ye bareme ke Yesu a kanepé ye tana mai Galesia nga.

³ Nen le apatarau pang Tamada Maro iye Tool Mai kiidi Yesu Kirisi nen, bet yeru lodi pang a tiyei dada dook mata pang, inbe tikaua lo silene kidi pang.

⁴ Inbe Kirisi tani in itoo Tamada Maro lono le ye taunu iraila tinini bet igiri sennene kiidi ye. Ngan ye yo a le iyei nen nga, ngan bet nen a ipamulidi ye dada dook tiap yo dookoot di tooltool tiyei nga.

⁵ Nen le ole tayitmaka Maro ene a ilo ete a ikenen leu le taukan motingi. Moolmool.

Bingi Dook Mata Sa Mulu Siap

⁶ Ai, au i atakrai yang ye yo a le palbe leu inbe kagege tool tani yo ikiu ang panga i. Ye in ikiu ang ye urata ke Kirisi, tool tani yo lono paidi a iyei urata dook mata paidi i, bong ang ngan kagege bingi dook mata ki, inbe kala bet la katoo patomonaingi san mulu.

⁷ Bong awete pang nen, ni bingi dook mata sa mulu siap. Di tooltool kapala tikapge bet tipalele bingi dook mata tani ke Kirisi i. Ngan nen le patomonaingi kidi igarung lomu.

⁸ Le kumata bet am nga amwete pang ye patomonaingi san le gaongo ben bingi dook mata tani yo mugu ngan amweta in tiap nga, ngan dook mata bet Maro ikatte am du ye ei yo ikan nen le taukan motingi i. Le gaongo leu, kumata le bangabangana yo tinepe ye malala ke Maro ngo sa bet iwete pang ye patomonaingi san nga, ngan dook mata bet Maro ikatte du ye ei tani, in lapau.

⁹ Ngan betanga i mugu ngan amweta pang oo, inbe la dookoot nga aweta pang mulu nga. Nen le kumata tooltool sa bet iwetewete pang ye patomonaingi san le dawa ben bingi dook mata yo mugu ngan kakauu in tiap nga, ngan dook mata bet Maro ikatte du ye ei yo ikan nen le taukan motingi i.

¹⁰ Ngan betanga yo dookoot awete nga, ngan awete bet nen a di tooltool lodi dook mata pau ye tiap, bong bet nen a Maro lono dook mata pau ye. Inbe au i akapge bet ayei di tooltool a lodi ponana yau tiap lapau. Ngan kumata le bet ayei di tooltool a bet lodi ponana nga, ngan o ke bet ayei kapraingi ke Kirisi tiap.

Maro Ipootoo Paulu Bet Iyei Aposol

¹¹ Ang di diek nga, ngan lok bet lomu galanga nen, bingi dook mata yo mugu ngan amweteweta pang i, in so ke tool sa la ipamaditi in tiap.

¹² Inbe au i akauu ye tool siap. Inbe di tooltool sa la tipatomonai au ye, ngan tiap lapau. Bong Yesu Kirisi la ipaposi pau a le akauu i.

¹³ Le ang ngan o kalongo yo mugu ngan atoo dada kidi Yuda ye sungunu kidi, ngan oo. Ngan ye kene tani in akaua masngana pang di tooltool ke Maro yo tigaua ye bareme ke Yesu nga, ngan a akapge bet agarung di le imot.

¹⁴ Inbe amugu pang di tooltool kapala ke di Yuda yo di dadawak nga, le allos di. Inbe akodo le amede bet atoo dada yo kidi sasa kiau nga le imot.

¹⁵ Bong ye kene yo tinak ipasui au ye tiao nga, ngan Maro lono pau a iyei dada dook mata pau le ipootau bet ole ayei urata ki. Ngan le ye lal tani yo lon wete ye i,

¹⁶ motong la ipaposo Natunu pau nga, a bet nen ngan awetewete pang di tooltool yo tipa ye rara kidi Yuda tiap nga ye bingi dook mata tani. Le ye kene yo ipaposo Natunu pau ye in nga, ngan le ala ye tool sa bet la atoru a ipagalangau ye ngan tiap.

¹⁷ Inbe alo pang Yerusalem bet lo akamata di tooltool yo tikaua urata ke aposol mugu yau, ngan tiap. Bong pattu leu inbe ala pang tana mai ke Arabia, motong la amulu a ala pang malala mai Damaskas nga.

¹⁸ Le nga anepe la Damaskas ngo le rai tol iman a ila, motong la alo pang Yerusalem bet lo akamata Pita a amru awetewete nga. Ngan le amru anepe ye ke sangaul be limi.

¹⁹ Le ye kene tani in mala bet akamata toko aposol sa mulu siap, bong akamata Yemis yo Tool Mai taini i, in leu.

²⁰ Le awete pang moolmool ye Maro matana nen; betanga yo awodo pang nga, ngan allungang ye tiap.

²¹ Ngan anepe Yerusalem a imot, motong la ala apa ye malala yo iken ye tana ke Siria le Silisia nga.

²² Le ye kene tani in di tooltool yo tigaua ye bareme ke Yesu a tinepe Yudia nga, ngan tikamata toko matak pitiap le nga lodi galanga yau tiap lapau.

²³ Bong di tooltool tina ngan di tooltool kapala tiwete pang di yau leu. Tiyei ne, “Ai, tool tani yo mugu ngan ikaua masngana pang di tooltool yo titara lodi medana pang Kirisi i, in la dookoot nga iwetewete bingi dook mata pang di tooltool bet titara lodi medana ye i.”

²⁴ Nen le di tooltool tina, ngan tilongo betanga ye so yo Maro iyei yau nga, le tina tiyitmaka Maro ene.

2

Di Aposol Kapala Lodi Dook Mata Pang Paulu

¹ Ngan anepe nango le rai sangaul be pai iman a ila, motong la amulu a aye Banabas amlo pang Yerusalem nga. Le nga ye kene tani in akaua Titi lapau a amye amlo.

² Ngan ye yo alo pang Yerusalem nga, yesoo Maro ipaposo lono pau bet alo. Bong ye kene tani in agaua di kuto maimai leu a amye di anepe, inbe apagalanga lodi ye bingi dook mata tani yo aweteweta pang di tooltool yo tipa ye rara kidi Yuda tiap nga. Ngan betanga tani in nen, bet Maro ole ikaua nepongo dook mata pang di tooltool yo titoo wer ki nga tiap, bong pang di

tooltool yo titara lodi medana pang Kirisi nga. Au i apagalanga di maimai tina ngan nen, yesoo au i lok tar nen, bet urata kiau yo ayei mugu nga, too yo dookoot ayei nga, ngan o ke bet ilene sorok tiap.

³ Ngan Titi tani yo amru amnepe i, in tool ke Girik. Bong di kuto maimai tina ngan tiwete toko betanga sa yo bet amtoo wer kidi Yuda a bet nen ngan amkoro tinini, ngan tiap.

⁴ Ngan ye yo a le amye di amwetewete nen nga, yesoo di tooltool kapala ke kaplungunu tise a se tinepe kataunu yidi tooltool ke Kirisi dawa ben di ngan di diede kapala. Bong tise bet nen a se tigoigoi yidi ye nepongo dook mata yo Yesu Kirisi ikauu paidi i. Di tooltool tina ngan lodi bet tasolo urata moonoo kidi Yuda ben di poranga a tatoo wer le momo yo kidi nga.

⁵ Bong nen le am nga o ke bet amtar toko kadi manga kasin pa bet tiwetewete ye, ngan tiap. Amyei nen a bet nen ngan betanga moolmool ke bingi dook mata tani in o ke bet tipalele tiap, a bet nen ngan katoo dook le imot.

⁶ Ngan di tooltool kuto maimai tina yo tigaua Yerusalem nga, ngan ke bet tiwete betanga sa mulu a lo tiseke ye betanga yo kiau nga tiap. Di ngan di tooltool tipayit di ben di ngan tooltool edi maimai leu. Bong bet edi maimai moolmool too tiap in so mai tiap, yesoo Maro lono ye di tooltool yo edi maimai leu nga tiap.

⁷ Bong di tooltool kuto maimai tina nga, ngan tikilalau ben au i Maro ikaua urata pau bet awetewete bingi dook mata pang di tooltool yo tipa ye rara kidi Yuda tiap nga, ngan dawa ben yo ikaua urata nen pang Pita bet iwetewete bingi

dook mata pang di Yuda nga.

⁸ Nen le Maro tani yo ikaua gurana pang Pita a iyei urata ben aposol a ilon di tooltool ke Yuda i, in ikaua gurana pau lapau bet ayei urata ben aposol pang di tooltool yo tipa ye rara kidi Yuda tiap nga.

⁹ Ngan Yemis iye Pita inbe Yowan nga, ngan di tooltool lodi galanga ye di ben di ngan timugu pang di tooltool kuto maimai kapala. Nen le ye kene yo tikilalau ben Maro lono pau a ikaua urata i pau ye lo ponana ki nga, ngan le titoko aye Banabas bemam a bet iyei tarkilanga pam ben am nga amye di amgaua lomam ye urata. Ngan le tigaua lodi le atu nen, bet aye Banabas ole amkaua urata ye di tooltool yo tipa ye rara kidi Yuda tiap nga, inbe di ngan ole tikaua urata ye di Yuda.

¹⁰ Inbe tiwete pau aye Banabas bet ken le amru lomam tut di tooltool ke Kirisi yo ballingadi tiap ngan a amlon di. Ngan so tina yo kanakana ngan au i lok bet ayei ngan nanga.

Paulu Ipasak Pang Pita

¹¹ Bong ye kene yo Pita tani in isi Antiok ye in nga, ngan le si awete la matana a apasak panga, yesoo ye dada ki yo iyeii a ikapsap ye i.

¹² Ngan ye kene yo Yemis iwanga di tooltool ki pattu a tidu pang Antiok tiao nga, ngan Pita tani in iye di tooltool ke Kirisi yo tipa ye rara kidi Yuda tiap ngan tigaua ye kaningi so. Bong ye kene yo di tooltool tina ngan tipa le si pombe ye in nga, ngan le Pita igege di a inepe manga mooloo ye di, yesoo itattadai di tooltool ke Kirisi yo tikodo le timede ye dada ke koranga tiniidi nga.

¹³ Inbe di tooltool kapala ke Yuda yo titara lodi medana pang Kirisi nga, ngan tiwawa Pita ye dada dook tiap ki yo iyeii i. Ngan ye yo tiyei nen nga, ngan le tikaua Banabas lapau a la itoo di.

¹⁴ Bong ye kene yo akamata di ngan titoo dada moolmool ke bingi dook mata tiap nga, ngan le awete pang Pita la di le imot matadi nen. Ayei ne, “Ai, ong i tool ke Yuda! E nga gelei a kuyei ben ong i tool kidi Yuda tiap nga? E nga gelei bet kumangmang ye di tooltool yo tipa ye rara kidi Yuda tiap nga bet titoo dada le momo kidi Yuda nga?”

Tool Bet Itara Lono Medana Pang Yesu Ngan Ole Ikauu A Ipamule

¹⁵ Ngan idi nga tipasui idi le tapa ye rara kidi Yuda, le idi nga ben di tooltool ke geingi sennene yo tipa ye rara kidi Yuda tiap, ngan tiap.

¹⁶ Bong lod galanga nen, Maro lono pang di tooltool la titoo wer ki yo ikap pang Mose nga, ngan la bet iwete di bet di ngan tooltool noonoodi, ngan tiap. Bong di tooltool la titara lodi medana pang Yesu Kirisi ngan leu la bet iwete di bet di ngan tooltool noonoodi nga. Le idi lapau, idi nga tatara lodo medana pang Yesu Kirisi a bet nen ngan Maro iwetidi bet idi nga tooltool noonoodoo. Nen le Maro iwetidi bet idi nga tooltool noonoodoo ye lodo medana yo tataru pang Kirisi i, bong ye dada ke toongoo wer ke Maro tiap, yesoo ye dada ke toongoo wer in o ke bet Maro iwete di bet di ngan tooltool noonoodi, ngan tiap.

¹⁷ Kumata le bet tatoo wer ke Maro tiap, bong bet tatara lodo medana pang Kirisi a bet nen ngan Maro ikamatidi ben idi nga tooltool noonoodoo nga, ngan di tooltool kapala ole tiwete bet idi nga tayei sennene dawa ben di tooltool yo tipa ye rara kidi Yuda tiap nga. Nga balai, Kirisi la iyei idi le tayei sennene i? Tiap yege!

¹⁸ Nen le kumata bet apamadit dada yo mugu ngan agege koot nga inbe atoo wer ke Maro mulu nga, ngan ole ipaposau ben au i ke bet atoo wer ke Maro tiap.

¹⁹ Mugu ngan akapge bet atoo wer ke Maro, bong ngan wer tani in dada yo bet tatoo a le Maro iwetidi bet idi nga tooltool noonoodoo ye, in tiap. Nen le agege wer tani dawa ben tool atu imata a igege tana i oo, a bet nen ngan anepe magurek ye Maro.

²⁰ Ngan le dawa ben tipatatau aye Kirisi lo kai palasingi kaini, inbe amru ammata. Le dookoot nga anepe wer parmana mulu tiap, bong Kirisi la inepe lok i. Nen le nepongo kiau yo anepe ye tana i nga, ngan anepe ye Maro Natunu yo atara lok medana panga, in leu. Ye in lono pau mai san, inbe ye taunu iraiia tinini le imot bet ilonau.

²¹ Le lok bet awala murik pang dada ke Maro yo lono paidi a iyei dada dook mata paidi ye, in tiap. Nen le kumata bet tatoo wer ke Maro a bet nen ngan tayei tooltool noonoonoo ye Maro matana nga, ngan Kirisi tani in o imata sorok.

3

Bet Tatoo Wer; Too Tatara Lodo Medana Pang Yesu?

¹ Ai, ang Galesia nga, ang ngan di tooltool kapakapa! Ngan sei tool ikaua llungunu yang i? Mugu ngan awete pang mallangana a apagalanga lomu ye Yesu Kirisi yo tipatota lo kai palasingi kaini a imata, in oo.

² Le au i lok bet kapagalangau ye so atu i ngan. Ngan kakaua Maro Amunu Silene nga ye soo dada? Kakauu ye yo katoow wer ke Maro nga, too ye yo kalongo bingi dook mata ngan le katara lomu medana pang Yesu nga?

³ Ang ngan kayei ben tool kapa nga, too? Mugu ngan kamadit bet katoow Kirisi ye gurana ke Maro Amunu, e la dookoot nga lomu bet katoow le imot ye ang tapmu gurana kiang nga, too?

⁴ Ngan so le imot yo mugu ngan pombe pang yang nga, ngan o lomu kalli, too? Ole lomu tut, yesoo so tina ngan pombe pang yang sorok tiap.

⁵ Maro ikaua Amunu Silene pang, inbe iyei mos kataunu yang nga, ye yo katoow wer nga, too? Tiap yege! Ye in ikauu pang ye yo kalongo bingi dook mata ngan le katara lomu medana pang Yesu nga.

⁶ Ngan ole lomu tut ye Awaram, yesoo Rau ke Maro iwete ye nen, “Awaram itara lono medana pang Maro, ngan la le Maro iweta ye tool noonoo nga.”✧

⁷ Ngan nanga, ole lomu galanga nen, di sima tooltool yo titara lodi medana pang Maro nga, ngan Awaram di natunu moolmool.

⁸ Le mukot ngan tiwodo betanga ilo ye Rau ke Maro bet Maro ole iwete di tooltool yo tipa ye rara kidi Yuda tiap nga, ngan noonoodi ye yo titara lodi medana panga nga. Nen le mugu ngan Maro iwete

---

✧ 3:6 Pudu (Stat) 15:6

pang Awaram ye bingi dook mata nen, “Ye ong i, ngan ole ayei urata dook mata pang di tooltool ke ni mai i le imot nga.”✧

⁹ Ngan Awaram tani in itara lono medana pang Maro, ngan la le Maro iyei urata dook mata panga nga. Le gaongo leu, Maro ole iyei urata dook mata pang di tooltool le imot yo titara lodi medana panga nga.

¹⁰ Nen le di tooltool yo lodi tar bet titoo dada ke wer ngan ole tiyei tooltool noonoonoo ye Maro matana nga, ngan ole Maro igarung di. Yesoo, Rau ke Maro iwete nen, “Kumata tool atu bet itoo betanga tina le imot yo iken ye Rau ke Wer ngan dook tiap nga, ngan tool tani in ole Maro igarungu.”✧

¹¹ Nen le lod galanga nen, tool sa ke bet iyei tool noonoonoo ye Maro matana ye yo itoo wer, ngan tiap. Yesoo, Rau ke Maro iwete nen, “Tool yo bet iyei tool noonoonoo ye matak i, in ole itara lono medana pau le ole inepe ye nepongo yo ipa ye Maro i.”✧

¹² Bong dada yo ke toongoo wer i, in itoo dada yo ke tarungu lodo medana pang Maro in tiap. Nen le Rau ke Maro iwete nen, “Tool bet itoo wer ke Maro nga, ngan kanakana nga itoo betanga ki le imot ngan la bet inepe ye nga.”✧

¹³ Bong Kirisi iraiia tinini mai i le imot a tirau-mate bet iyimidi ye a ikau idi ye wer a taman tanepe dook. Nen le Maro o ke bet igarungidi ye yo tatoo wer ki dook tiap, ngan tiap. Ngan malmal ke

---

✧ **3:8** Pudu (Stat) 12:3; 18:18; 22:18   ✧ **3:10** Wer (Lo) 27:26

✧ **3:11** Abakuk (Habakuk) 2:4   ✧ **3:12** Urata ke Paroranga So (Wok Pris) 18:5

Maro yo paidi i, in la ye isola i dawa ben tina Rau ke Maro iwete nga. Ngan le iwete nen, “Di tooltool yo tipatoto di lo kai kaini nga, ngan di le imot ngan Maro igarung di ye kate malmal ki.”☆

14 Ngan Kirisi iraiia tinini le imot bet iyimidi ye nga, ngan bet nen a iyei urata dook mata pang di tooltool yo tipa ye rara kidi Yuda tiap nga, dawa ben yo iyei urata dook mata pang Awaram nga. Nen le Kirisi lono bet tatara lodo medana panga a bet nen ngan takaua Maro Amunu Silene yo ipamede betanga ye bet ikauu paidi i.

Wer Ke Maro Inbe Betanga Medana Ke Maro

15 Ang di diek nga, nga bet awete le ananpootoo ye dada kiidi yo kanakana ngan tayeiga nga. Ngan gaongo leu, ye kene yo bet di tooltool ru tigaua lodi le atu inbe yeru tipamede betanga ye koot nga, ngan o ke bet tool sa isorreke, too iseke betanga sa mulu ye betanga yo tipamede, in tiap.

16 Ngan mugu ngan Maro ipamede betanga medana pang Awaram ye tool yo bet pombe ye rara ki i. Ngan le Rau ke Maro iwete bet Maro ipamede betanga pang Awaram ye di tooltool yo bet pombe ye rara ki, ngan tiap, bong iwete, “pang Awaram ye tool yo bet pombe ye rara ki i,” in leu. Ngan betanga in lono ki ben iwete ye di tooltool alunu tiap, bong iwete ye tool ataleu yo Kirisi i.

17 Ngan betanga kiau yo aweta in punu nen, mugu ngan Maro ipamede betanga pang Awaram le rai 430 iman a ila, motong la wer pombe mur nga. Ngan wer i pombe mur le ke bet ipalele

---

☆ 3:13 Wer (Lo) 21:23

betanga medana tani yo Maro ipamede mugu, in tiap.

¹⁸ Nen le kumata bet Maro iyei urata dook mata paidi ye yo tatoo wer nga, ngan ole isorreke betanga medana tani yo ipamede pang Awaram i. Bong Maro lono dook mata pang Awaram a ipamede betanga bet ole iyei dada dook mata panga, ngan la le itoo betanga ki a iyei dada dook mata panga nga.

¹⁹ Le kumata bet nen nga, ngan ole gelei ye wer yo Maro ikap pang Mose bet tatoo nga? O bet nen a ipapos sennene kidi tooltool lo iken mallangana. Ngan Maro lono bet wer tina iken nen le ilo ye lal yo bet tool tani yo iweta bet ipa ye rara ke Awaram in pombe ngan. Le wer tina ngan Maro ikap pang di bangabangana ki, inbe di bangabangana ki du tiwetekes wer tina ngan pang tool atu yo inepe kataunu kiidi taye Maro i. Motong la tool tani, in ikap paidi nga.

²⁰ Bong ye kene yo Maro ipamede betanga pang Awaram ye in nga, ngan tool sa inepe kataunu kidi bet Maro iwete betanga ki panga ngan tiap. Bong Maro ye taunu la ipamede betanga pang Awaram i.

Wer Tina Ngan Punu Balai

²¹ Ngan ye wer tina ngan bet nen a ipalele betanga medana ke Maro yo mugu ngan ipamede i too? Tiap yege! Kumata Maro ikaua wer tina ngan matana san yo ke bet ikaua nepongo dook mata paidi in nga, ngan matin nga le dada tani ke toongoo wer i, in iyei idi le taye tooltool noonoonoo ye matana.

²² Bong Rau ke Maro iwete betanga galangana nen bet di tooltool ke tana mai i le imot nga, ngan tinepe ye gurana ke sennene parmana, le ke bet titoo wer tina tiap. Le ye yo tinepe ye gurana ke sennene parmana nga, ngan bet nen a so yo Maro ipamede betanga ye i, in ole ikauu pang di tooltool yo titara lodi medana pang Yesu Kirisi nga.

²³ Mugu ngan ye lal yo ke tarungu lodo medana in pombe tiao nga, ngan wer iparamidi dawa ben tanepe rumu dook tiap kidi talnga dikidiki lono nga. Ngan le tanepe nen le tase ye lal tani ke tarungu lodo medana in pombe mallangana.

²⁴ Le Maro ikap wer tina ngan paidi a bet ipasongidi ye panga kiidi a taman ye Kirisi. A bet nen ngan ye lodo medana yo tataru pang Kirisi i, in ole Maro iwetidi bet idi nga tooltool noonoodoo.

²⁵ Nen le dookoot nga lal yo ke tarungu lodo medana in pombe oo. Le o ke bet tanepe la wer tina ngan parmana mulu tiap.

Maro Di Natunu

²⁶ Ang le imot ngan Maro di natunu ye lomu medana yo kataru pang Yesu Kirisi i.

²⁷ Nen le ang di tooltool yo kaye Kirisi kagaua a tirriu ang ye ene nga, ngan kakaua Kirisi pang dawa ben kakaua sousoungu paunu a kasousou ye nga.

²⁸ Ngan nen le dada sa matana ki ki bet iken kataunu kidi Yuda le di tooltool yo tipa ye rara kidi Yuda tiap nga, ngan tiap. Inbe dada sa ke bet iken kataunu kidi tamoto le garup, too kataunu kidi tooltool ke poranga le di tooltool yo ke poranga tiap nga, ngan tiap. Bong dookoot ye Yesu Kirisi nga, ngan ang le imot ngan kagaua le ataleu.

²⁹ Inbe kumata le bet ang ngan ke Kirisi nga, ngan ole kayei ben di tooltool yo pombe ye rara ke Awaram nga lapau. Ngan ole ang tina ngan la bet kakaua soo so yo Maro ipamede betanga medana ye i.

4

¹ Nga bet aseke betanga kiau mulu nen. Kumata tool atu bet natunu tamoto atu nga, ngan bet pang dama ni nga, ngan ole natunu tani in ikap so tina ke tamana yo ipamede betanga ye bet ikap panga, ngan le imot. Le ye kene yo natunu tani in iyei kase paunu go nga, ngan inepe dawa ben poranga ke tamana tani in.

² Nen le ye kene yo iyei kase paunu go nga, ngan di tooltool kapala la matadi kala, inbe matadi kala so ki tina le lo igoro lal tani yo tamana itaru i.

³ Le gaongo leu ye idi nga lapau, ye kene yo idi nga tanepe ben di kakase ye in nga, ngan le tatoo dada dook tiap ke tana i dawa ben poranga yo ilongo betanga ke tool mai ki a itoo i.

⁴ Bong lal yo Maro itaru, in pombe, motong iyawara Natunu a isi. Ngan isi nga, ngan le si garup atu kaponu ye, motong la ipasuiu ngan le iyei tool a inepe la wer yo kidi Yuda ngan parmana.

⁵ Le ye punu yo a le Maro iyawara Natunu a si inepe la wer kidi Yuda tina parmana ye i, in bet nen a iraiia tinini mai i le imot a tiraumate bet iyimidi ye yo tanepe la wer parmana nga, a bet nen ngan ikau idi a ipamulidi le man taye ben Maro di natunu.

⁶ Ngan ye yo ang ngan di natunu nga, ngan la le iwanga Natunu Amunu a isi lomu nga. Le

nga Amunu tani in iyei ang a koomu le mai nen, “Tamak, alei Tamak.”

⁷ Nen le ang ngan kanepé ben di poranga mulu tiap, bong Maro iyei ang a kayei ben ye di natunu oo. Inbe kumata le bet kayei ben Maro di natunu koot nga, ngan so tina le imot yo bet ikap pang natunu nga, ngan ole ikap pang lapau.

Paulu Lon Madoko Mai San Ye Di Galesia

⁸ Mugu nga ang ngan lomu galanga ye Maro tiap, ngan la le kayei ben di poranga pang di so yo maro moolmool tiap nga.

⁹ Bong dookoot nga lomu galanga ye Maro oo. Le awete nen, bong dook mata bet awete mulu nen, Maro lon galanga yang oo. E nga gelei bet kamulu a kala pang ye dada dook tiap yo ke tana i nga? Ngan dada dook tiap yo nen nga, ngan taukan gurana yo bet ilonang nga. E nga gelei bet la dada dook tiap ke tana ngan iparamang a bet kayei poranga panga mulu nga?

¹⁰ Ngan ang ngan kakapge bet katoo momo kidi Yuda le kayei dawa ben di a kaparanai lal maimai kidi yo pombe ye ke le taudu le rai kapala nga.

¹¹ Nen le au i atattadai yang san ye so yo kayei nga, yesoo lok tar nen bet urata kiau yo ayei pang a bet alonang ye nga, ngan ole ilene sorok.

¹² Ang di diek nga, au i lok mede bet le katoo betanga kiau a kanepé le dawa ben au i. Ngan mugu nga anepe dawa ben ang ngan, inbe ye kene tani in mala bet kayei toko kak so sa dook tiap, ngan tiap.

¹³ Le moolmool, ang ngan o lomu tut go ye punu balai a le amala yang kulkulunu mala awetewete

pang ye bingi dook mata i nga. Ngan yesoo, ye kene tani in tinik gurana tiap.

¹⁴ Inbe ye tinik yo gurana tiap i, in iyei ang le igarung lomu mai san. Bong le mala bet kawala murimu pau, too tinimu booroomoo yau, ngan tiap. Bong lomu ponana yau a kakau au le dawa ben kakaua bangabangana atu ke Maro, too dawa ben kakaua Yesu Kirisi nga.

¹⁵ E dookoot nga lo ponana kiang tani in iken ngai? Awete pang moolmool nen, ye kene tani in lomu pau mai san bet kalonau. Le nga yo bet awete pang bet kapai matamu patunu ngan a kakap pau nga, ngan matin nga le kapai a kakap pau.

¹⁶ E la dookoot nga bet ayei koi pang ye yo awetewete pang ye betanga moolmool nga, too?

¹⁷ Ngan di tooltool kapala nga, ngan tinidi bese bet tikau ang a kala ye di nga, ngan ye dada yo dook mata nga tiap. Bong di ngan lodi bet tiyei ang nen a kanepe le manga mooloo yau, a bet nen ngan tinimu bese bet katoo di leu.

¹⁸ Le kumata bet tinimu bese nga, ngan dook mata, bong bet nen nga, ngan tinimu bese bet kayei dada dook mata pang di diemu kapala. Inbe kanakana ngan kayei dada tina le ikenen leu, bong kayei ye kene yo ayang tanepe ye in leu be.

¹⁹ Atoo, di natuk yo lok pang mai san nga, au i nga akanamaia masngana mulu yang dawa ben masngana yo pombe pang ye garup yo bet ipasui i. Au i ole ayei nen le lo kakodo le kamede ye Kirisi yo inepe lomu in.

²⁰ Nen le so yo lok kaua urata ye mai san i, in bet dookoot nga ole ayang tanepe, inbe awete betanga

sa yo bet alonang ye nga, yesoo lok sarrara yang ye dada yo kayei nga.

Kattenge Betanga Ke Aka Iye Sara

²¹ Ang di tooltool yo lomu bet katoo wer nga, kawete pau ngan. Ang ngan lomu galanga ye so yo Mose iwodo a iken ye wer tina nga lapau?

²² Ngan Rau ke Maro iwete nen bet Awaram in di natunu tamoto ru. Ngan garup yo iyeyi poranga pang rimana i, in ipasuiu atu, inbe garup yo iyooloo i, in ipasuiu san.

²³ Inbe Awaram natunu tani yo garup poranga ipasuiu i, in ipasuiu ye dada ke di tooltool ke tana. Bong natunu yo rimana ipasuiu i, in ipasuiu ye dada yo Maro ipamede betanga medana pang Awaram ye i.

²⁴ Le di garup ru tina nga, ngan tinanpootoo betanga medana tina yo ru nga. Ngan betanga medana atu in ke kawal Sinai, in bet ipasui nga, ngan ole di natunu tiyeyi poranga leu, in la Aka i.

²⁵ Nen le Aka tani in inanpootoo kawal Sinai yo ikodo ye tana mai Arabia i. Inbe inanpootoo Yerusalem yo iken dookoot katai i, in lapau, yesoo di tooltool ki ngan tinepe ben poranga pang wer.

²⁶ Bong Yerusalem yo iken ye malala ke Maro i, in ke bet iyeyi ben garup yo poranga in tiap. Ye in la tinada i.

²⁷ Le ben betanga tina yo tiwodo lo iken ye Rau ke Maro nga, ngan iwete nen,
“Ong garup yo kupasui tiap le taukam natum i,
in lom ponana.

Ong garup yo kuyetai toko masngana ke pa-suiungu pitiap i,

in ken le lom dook mata.
 Bet nen ngan kuwou, inbe lom ponana a koom le
 mai,
 yesoo ole natum alunu kaiye le tillos di kakase
 ke garup yo nintooroo i.”☆

²⁸ Le di diek nga, ang ngan dawa ben Esaka.
 Ngan ye betanga medana tani yo Maro ipamede
 i, ngan le ang ngan kayei Maro di natunu.

²⁹ Nen le ye kene tani in kase yo tipasuiu ye
 dada kidi tooltool ke tana i, in iyei dada dook tiap
 pang kase san tani yo tipasuiu ye gurana ke Maro
 Amunu Silene i. Ngan la dookoot nga nen lapau,
 dada yo nen ngan gaongo leu la iken nga.

³⁰ Bong soo betanga Rau ke Maro iweta i? Rau
 ke Maro iwete nen, “Kanganga garup yo poranga
 in le ipa ye natunu. Ngan garup yo poranga i,
 in natunu tani o ke bet ikap toko so kasin pa ye
 tamana le ben natunu yo rimana ipasuiu, in pitiap
 yege.”☆

³¹ Nen le di diek nga, idi nga garup yo poranga
 in di natunu tiap, bong idi nga garup la poranga
 tiap in di natunu.

5

Ken Kayei Poranga Mulu Be

¹ Kirisi ilonidi a tanepe le manga mooloo ye
 urata moonoo yo ke wer ngan oo. Le ke bet la
 tayei ben poranga pang wer mulu tiap. Nen le
 ole kakodo le kamede ye Kirisi, inbe ken kamalum
 pang di tooltool a tiyei ang le kayei dawa ben
 poranga pang wer mulu be.

☆ **4:27** Esai (Aisaia) 54:1 ☆ **4:30** Pudu (Stat) 21:10

² Ai, kapalongo a katar talngamu ye betanga kiau. Au Paulu i awete nen, kumata le bet kamalum pang di tooltool bet tikoro tinimu nga, ngan urata ke Kirisi tani yo iyeii i, in o ke bet ilonang kasin pitiap yege.

³ Inbe awete betanga galangana mulu pang di tooltool le imot yo timalum pang di tooltool a tikoro tinidi ngan nen. Kumata le bet titoo dada yo nen nga, ngan ken titoo wer tina ngan dook le imot.

⁴ Nen le ang di sima tooltool yo kawete bet kattoo wer ngan ole kayei tooltool noonoonoo ye Maro matana nga, ngan ang tapmu kanepe manga mooloo ye Kirisi. Nen le Maro yo lono pang di tooltool a iyei dada dook mata pang di i, in kawala murimu panga.

⁵ Bong idi yo tatara lodo medana pang Kirisi nga, ngan Maro Amunu Silene inepe yidi inbe ipamedidi a bet nen ngan tatara lodo le atu, inbe tanamu yo bet iwetidi ye tooltool noonoonoo nga.

⁶ Nen le idi tooltool yo taye Yesu Kirisi tagaua nga, ngan dada yo ke koranga tiniidi in ben so sorok, inbe dada yo ke koranga tiniidi tiap i, in so sorok lapau. Bong dada yo bet tatara lodo medana pang Kirisi a bet nen ngan lodo dook mata pang di diede i, in la so moolmool i.

⁷ Mugu ngan ang ngan ben kadada dook mata ye parsukungu. E nga sei tool ilelang bet kattoo betanga moolmool tiap i?

⁸ Ngan dada yo nen nga, ngan ipa ye Maro, tool yo iku ang panga i, in tiap.

⁹ Ngan ole lomu tut ye so yo bet iyeie porong a isung i, in so mai tiap san, bong ke bet ole iyeie

porong tani a isung le imot.

¹⁰ Bong au i Tool Mai ipamedau le atara lok le atu yang nen, o ke bet katoo dada sa mulu tiap. Inbe sei tool yo bet igarung lomu nen i, in ole Maro iyemenaii.

¹¹ Ang di diek nga, di tooltool kapala tiwete nen bet awetewete pang di tooltool bet tikoro tinidi. Bong awete nen tiap, ngan la le di Yuda tigarungau nga. Ngan kumata le awete bet di tooltool tikoro tinidi nga, ngan betanga yo ke kai palasingi ke Kirisi i, in o ke bet iyei di tooltool le katedi malmal pau mulu tiap.

¹² Au i lok mai san nen bet di tooltool yo tigarung lomu nen nga, ngan tikodo le timede mata ye dada yo ke koranga tinidi i. Bong bet nen nga, ngan di tapdi tikoro tinidi a tigarung di le dook tiap yege.

¹³ Ngan nanga ang di diek nga, ang ngan Maro iku ang bet kayei poranga mulu pang dada yo ke wer, nga tiap. Le bet nen ngan ken lomu tar bet ang tapmu ole katoo lomu ye soo so yo bet kayei nga be. Bong katoo dada yo bet lomu pang di diemu ye mai san inbe kayei ben poranga pang di a kalon di ye i.

¹⁴ Ngan wer tina le imot ke di Yuda nga, ngan punu igaua le imot a iken ye wer ataleu naii: “Lom pang di diem mai san dawa ben yo ong taum lom pong mai san nga.”[☆]

¹⁵ Nen le kakauwai yang dook leu. Yesoo, kumata le bet kayei ben di asara gok a kapassak le ang tapmu kapatoko nga, ngan ole kagarungang a kallemu le imot.

[☆] **5:14** Urata ke Paroranga So (Wok Pris) 19:18

Dada Ke Maro Amunu Inbe Idi Tooltool Lodo

¹⁶ Nga ole awete pang nen, ken le kamalum pang Maro Amunu Silene a bet nen ngan ipassongang ye panga kiang. Ngan la o ke bet katoo dada dook tiap yo lomu kaua urata ye bet kayei, ngan tiap nga.

¹⁷ Nen le soo dada dook tiap ke sennene yo idi tooltool lodo bet tayei nga, ngan irautoo soo dada dook mata yo Maro Amunu Silene lono bet tayei nga. Inbe soo dada dook mata yo Maro Amunu Silene lono bet tayei nga, ngan irautoo soo dada dook tiap ke sennene yo lodo bet tayei nga. Ngan yeru le ru nga tiyei ben koi, le soo so yo lomu bet kayei nga, ngan o ke bet kayei tiap.

¹⁸ Bong kumata le bet Maro Amunu Silene ipassongang ye panga kiang a bet katoo nga, ngan o ke bet kanepes ye dada yo ke wer ngan parmana mulu tiap.

¹⁹ Le ang ngan lomu galanga ye dada dook tiap ke sennene yo di tooltool lodi bet tiyei ngan oo. Ngan dada tina ngan nen: dada ke bauk, inbe dada yo giri leu ye Maro matana nga, inbe dada ben kidi gaunu yo tiyei nga,

²⁰ inbe dada ke sungunu pang maro yo doko nga, inbe dada ke pidipidi, inbe dada ke bet tiye di diedi tiyei koi, inbe dada ke passakungu, inbe dada ke matadi gorengana ye so kidi diedi, inbe dada ke kate malmal, inbe dada ke bet lodi pang di tapdi leu, inbe dada ke bet tiye di diedi tigauagaua tiap a la tinepe kidi kidi,

²¹ inbe dada ke bet matadi yoonoonoo, inbe dada ke yinungu ran medana a kutodi moo ye, inbe dada ke bet di tooltool tigaua bet tiyin ran

medana a tiyei dada dook tiap pang di diedi, inbe dada matana matana kapala yo nen nga. Ngan mugu ngan awete pang ye oo, inbe la dookoot nga awete pang ye mulu nga. Di tooltool yo tiyei dada nen nga, ngan o ke bet tilo tigaua ye di tooltool yo Maro bet matan kala di ngan tiap.

²² Bong bet Maro Amunu Silene ipassongo di tooltool ye panga kidi nga, ngan ole tiyei dada yo nen nga: lodi pang di diede mai san, inbe lodi ponana ye nepongo kidi, inbe tinepe ye lo silene, inbe titoko too katedi le katedi malmal tarrai pang di tooltool tiap, inbe tilon di tooltool, inbe tiyei dada dook mata leu, inbe titoo betanga kidi dook mata,

²³ inbe tinepe moonoombe dook, inbe tikaptut di dook ye nepongo kidi. Ngan wer tina nga atu sa ke bet igunkala dada yo nen ngan tiap.

²⁴ Le di tooltool yo ke Yesu Kiri si nga, ngan di ngan ben tiraumata dada dook tiap ke sennene yo iken lodi nga, ngan le ipa ye urata dook tiap ki tina, ngan a tipatoto lo kai palasingi kaini le imata oo.

²⁵ Nen le idi nga Maro Amunu Silene la ikaua nepongo dook mata paidi i. Le bet nen ngan ole tatoo Maro Amunu Silene a ipassongidi ye panga kiidi.

²⁶ Inbe ken le idi taudu tayitmak ede be, inbe tasokkara di diede lodi ye patokongo be, inbe matada gorengana ye so kidi diede kapala be lapau.

6

Talon Di Diede

¹ Ang di diek nga, kumata le bet ang tina ngan atu bet ikapsap ye dada ke sennene nga, ngan ang di tooltool yo kattoo Maro Amunu Silene, ngan ole kayei dada yo dook mata ngan pang tool tani in a kaloni a kakarata ye dada ki yo iyeei i. Bong ang tapmu ngan ken le kakauwai yang dook leu, ole nen ngan Satan itou ang lapau ngan ole kakapsap ye dada ke sennene.

² Le ang ngan ole kalon di diemu a kasolo moonoo kidi. Kumata le bet kayei dada yo nen nga, ngan ole kattoo wer yo ke Kirisi i.

³ Nen le kumata tool atu lon tar bet ye in tool mai bong bet ilono ene san tiap nga, ngan ye taunu ikaua llungunu ye. Ngan ye in tool mai tiap.

⁴ Le ang tina atu atu ngan ole kakamatang ye soo dada kiang tina yo kayei nga, inbe lomu kaua urata ye ben ang ngan dook too tiap. Kumata soo so yo kayei ngan bet dook mata nga, ngan ole lomu ponana ye dada kiang dook mata tina yo kayei nga. Bong le ken kakamata dada yo di diemu tiyei nga lo ngan bet lomu ponana ben dada kiang yo kayei ngan illos di diemu ye dada kidi yo tiyei nga, ngan be.

⁵ Ngan awete nen nga, yesoo ang atu atu ngan ole kayei urata kiang tapmu.

⁶ Inbe sei tool yo tipatomonaii ye betanga ke Maro i, in bet nen ngan ipoto so ki yo dook mata ngan le ikap kapala pang tool tani yo ipatomonaii i.

⁷ Ken le kallungang tapmu a lomu tarang bet ang ngan ke bet ole kakaua llungunu ye Maro, ngan be. Kumata tool bet ipe so luana idu kumu ki nga, ngan ole so tani in la bet ikaua kanono i.

⁸ Ngan nanga, kumata tool bet ikapgi dada dook tiap ke sennene yo lon kaua urata ye nga, ngan ye lal ke kaningi so matana ngan ole ikaua masngana yo taukan motingi i. Bong kumata tool bet ikapgi dada dook mata yo Maro Amunu lon ponana ye nga, ngan ole ikaua nepongo dook mata yo taukan motingi i.

⁹ Le ken tinimu booroomoo ye geingi dada yo dook mata, ngan be. Ngan kumata le bet taye i urata le ikenen leu nga, ngan ole ye lal yo ke kaningi so matana in nga, ngan ole takap so dook mata san.

¹⁰ Nen le soo lal bet idi nga taye i dada yo dook mata ngan pang di tooltool ye in nga, ngan taye i. Inbe ole takodo le tamede moolmool ye geingi dada yo dook mata ngan pang di diede kapala yo titara lodi medana pang Tool Mai nga lapau.

Paulu Lon Ponana Ye Kai Palasingi Ke Kirisi

¹¹ Dookoot nga kakamata betanga tina yo awodo le maimai a iken ye motingi ke rau i nga, ngan awodo ye au tauk bek.

¹² Di tooltool yo tikodo le timede ye dada ke koranga tinimu nga, ngan bet nen a di Yuda lodi dook mata ye di. Ngan ye yo a le tiye i nen nga, ngan bet nen a tinepe manga mooloo ye betanga ke kai palasingi ke Kirisi a bet nen ngan di Yuda tigarung di be.

¹³ Inbe di tooltool yo titoo momo kidi Yuda ye koranga tinidi nga, ngan di tapdi nga titoo wer dook tiap. Di ngan lodi bet tikoro tinimu, a bet nen ngan tiyitmak edi ye so yo tiye i ye tinimu nga.

¹⁴ Bong au i ke bet ayitmaka ek ye so yo aye i, ngan tiap. Ole ayitmaka Yesu Kirisi ye urata yo

iyeei ye kai palasingi kaini, in leu. Le ye urata yo iyeei i, in dawa ben amata le dookoot nga lok pang dada dook tiap yo ke tana i, ngan tiap. Inbe di tooltool yo titoo dada nen nga, ngan lodi dook tiap pau lapau.

¹⁵ Ngan nanga, dada yo ke bet tikoro tool tinini in so sorok, inbe dada yo bet tikoro tool tinini tiap i, in so sorok lapau. Bong so maiyoko ataleu in nen, ole tool iportaka lono le iyei ben tool paunu mulu nga.

¹⁶ Nen le di tooltool le imot yo tikaua dada i a tiparama le titoo nga, ngan ole Maro lono pang di a ilon di le tinepe ye lo silene yo ki i. Inbe di tooltool tina, ngan la di tooltool moolmool ke Maro nga.

¹⁷ Le betanga kiau yo bet aweteporaii in nen; di tooltool yo tirau au, inbe moonoongoo yo iken ye tinik nga, ngan ipaposau ben au i poranga ke Yesu le lok bet tool san mulu ikaua urata moonoo sa mulu pau tiap.

¹⁸ Ang di diek nga, ngan apatarau nen bet Tool Mai kiidi Yesu Kirisi yo inepe lomu i, in ole lono pang a iyei dada dook mata pang ang le imot. Moolmool.

Rau Ke Maro
The New Testament in the Arop dialect of the
Arop-Lokep language of Papua New Guinea
Nupela Testamen long tokples Arop-Lokep long
Niugini

copyright © 2022 Wycliffe Bible Translators, Inc.

© Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Arop-Lokep

Dialect: Arop

Translation by: Wycliffe Bible Translators

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivatives license 4.0.

You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.

You do not sell this work for a profit.

You do not change any of the words or punctuation of the Scriptures.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2025-03-20

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 18 Apr 2025 from source files dated 20 Mar 2025

6d295e13-7d74-5276-9c6d-7f0499d3adf2